

Katarzyna Zajda*

INNOWACJA W WIEJSKIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI. STUDIUM PRZYPADKU DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ Z OBSZARU DOLINY PILICY

Jedno z wyzwań dla współczesnej polskiej wsi to transformacja jej struktury gospodarczej. Konieczne jest nie tylko tworzenie nowych, pozarolniczych miejsc pracy, lecz również zwiększanie konkurencyjności przedsiębiorstw. W swojej działalności przedsiębiorcy mogą innowacyjnie wykorzystywać zasoby lokalne. W artykule poszukuje się odpowiedzi na pytanie: Jaki jest potencjał przedsiębiorców z obszaru „Doliny Pilicy” w zakresie tworzenia innowacji przy wykorzystaniu tych zasobów? Innowację definiuje się jako taki sposób wykorzystania zasobów lokalnych, który polega na ich wyeksponowaniu w nawiązaniu do specyfiki danego terenu. W badaniach (przeprowadzonych w 2012 r.) analizowano zasoby lokalne „Doliny Pilicy” oraz wnioski o wsparcie działalności gospodarczej ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 składane przez przedsiębiorców do lokalnej grupy działania. Przedsiębiorcy nie wykorzystują zasobów zidentyfikowanych w lokalnej strategii rozwoju. Pozyskane środki pomogły im zwiększyć konkurencyjność swoich firm, jednak nie zostały wykorzystane na rzecz wprowadzenia innowacji w zakresie prowadzonej działalności.

Słowa kluczowe: innowacja, wiejska przedsiębiorczość.

Innowacja a rozwój wiejskiej przedsiębiorczości

Zdolność organizacji do tworzenia i przyswajania innowacji należy do kluczowych determinant rozwoju współczesnej gospodarki. Definiuje się ją w różny sposób, m.in. jako: (1) szczególne narzędzie przedsiębiorców, za pomocą którego ze zmiany czynią okazję do podjęcia nowej działalności gospodarczej lub do świadczenia nowych usług (Drucker 1992, s. 39–40), (2) wszelką, z założeń korzystną zmianę w różnych obszarach działalności organizacji, wnoszącą postęp w stosunku do stanu istniejącego, powstałą w organizacji lub poza nią, będącą odpowiedzią na sygnalizowane potrzeby lub zaspokajającą potrzeby dotychczas nieujawnione (Francik 2003, s. 24).

We francuskiej szkole ekonomii bliskości (*Economie de la Proximie*) podkreśla się, iż innowacja jest procesem osadzonym terytorialnie (Pecqueur, Zimmermann 2004; Rallet, Torre 2005, 2007). Terytorium ma pewne zasoby, które można wykorzystać w sposób innowacyjny. Samo ich występowanie nie jest jednak warunkiem wystarczającym rozwoju. Konieczna jest ich waloryzacja (dokonana przez aktorów lokalnych) mobilizująca gotowość do ich wykorzysta-

* Instytut Socjologii, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. 41/43, 90–214 Łódź; e-mail: katarzyna.zajda@uni.lodz.pl.

nia (zob. Jewtuchowicz 2005, s. 113; Nowakowska 2011, s. 21). Innymi słowy, dany obiekt jest zasobem o tyle, o ile zostaje dostrzeżony jako „coś”, co może służyć do produkcji dóbr czy usług. O jego znaczeniu świadczy nie tylko obiektywna wartość. Istotne jest i to, czy będzie dostrzeżony, czy planuje się (i w jaki sposób) jego wykorzystanie np. w działalności gospodarczej (Michalska, Zajda 2011, s. 124).

Zasoby wykorzystywane w rozwoju lokalnym (w nawiązaniu do dorobku przedstawicieli szkoły bliskości) można klasyfikować w różny sposób. Pierwszym z możliwych do zastosowania kryteriów jest powszechność albo rzadkość ich występowania. Stosując je, wyróżniamy: (a) zasoby występujące często, typowe dla wielu układów lokalnych, (b) zasoby rzadkie, specyficzne dla danego terytorium, układu lokalnego. Po drugie, ze względu na zdolność mobilności zasobów, istnieją: (a) zasoby, które można transferować, b) zasoby, których – ze względu na ich wpisanie w dane terytorium – możliwość transferu jest ograniczona. Ponadto, kierując się charakterem zasobu, można wskazać zasoby przyrodnicze, kulturowe, społeczne i gospodarcze. Na podstawie tych ustaleń możliwa jest typologia opisana w tabeli 1.

Tab. 1. Typologia zasobów lokalnych

Zasoby	Bez barier lokalizacji	Z barierami lokalizacji
Zastosowanie niespecyficzne (uniwersalne)	Zasoby występujące powszechnie o niespecyficznym zastosowaniu np. lasy (1)	Zasoby występujące w konkretnych lokalizacjach o niespecyficznym zastosowaniu (np. konkretny zbiornik wodny wykorzystywany podobnie jak wiele innych) (2)
Zastosowanie specyficzne (unikatowe)	Zasoby występujące powszechnie o specyficznym zastosowaniu (np. gospodarstwa agroturystyczne świadczące usługi powiązane z lokalną kulturą) (3)	Zasoby występujące w konkretnych lokalizacjach o specyficznym zastosowaniu (np. obiekty zabytkowe wpisane w lokalną specyfikę, wykorzystywane w sposób unikatowy, niestandardowy) (4)

Źródło: Michalska, Zajda 2011, s. 124.

Zasoby lokalne mogą być wykorzystywane w różny sposób, co przesądza o trajektorii ich użytkowania:

- 1) specyficznej (zasoby unikatowe dla danego obszaru są wykorzystywane w sposób niestandardowy, w związku z lokalną tradycją, specyfiką);
- 2) ogólnej (zasoby występujące powszechnie są wykorzystywane w sposób standardowy);
- 3) ogólnej z rysami specyficznymi (zasoby powszechne, typowe dla wielu obszarów są wykorzystywane w sposób niestandardowy, unikatowy, związany z lokalną specyfiką);

4) banalizującej (zasoby unikatowe dla danego obszaru są wykorzystywane w sposób typowy, standardowy bez nawiązania do ich specyfiki) (Michalska, Zajda 2011, s. 124).

A zatem, dostrzeżenie zasobu nie przesądza o sposobie jego wykorzystania. Zasoby unikatowe dla danego obszaru mogą być wykorzystywane w sposób podkreślający ich wyjątkowość. Mogą również zostać zbanalizowane, czyli użyte w sposób, który owej wyjątkowości zaprzecza. Zasoby występujące dość powszechnie można z kolei wykorzystać w sposób niestandardowy, nawiązujący do specyfiki danego obszaru. Jako innowacyjne określa się użytkowanie ich zgodnie z trajektorią specyficzną i ogólną z rysami specyficznymi.

Innowacja wpływa na konkurencyjność działalności gospodarczej. Stwarza szansę m.in. na pozyskanie nowych rynków zbytu, poszerzenie grona odbiorców oferowanych produktów czy usług, a czasami w ogóle na sprostanie ich wzrastającym oczekiwaniom (zob. Kapusta 2004, s. 11–14). Polska znajduje się na jednym z ostatnich miejsc w rankingu krajów UE-27 pod względem udziału przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną. Szczególnie słabo w tym względzie wypadają mikro- i małe przedsiębiorstwa (zob. Łapiński 2010). Na obszarach wiejskich ich sytuacja bywa szczególnie trudna. Popyt na produkty i usługi jest mniejszy niż w miastach, a zasoby właścicieli rzadko pozwalają na permanentne inwestowanie w celu podnoszenia atrakcyjności oferowanych produktów i usług (zob. Kłodziński 2000, s. 40). Dominuje tu działalność handlowa, np. pod postacią sklepu spożywczego czy przemysłowego. Często o profilu firm decyduje przypadek. Ich właściciele – nie dysponując analizami otoczenia rynkowego i nie mając żadnej strategii ich rozwoju – działają intuicyjnie (Brussa, Tarnawa 2011, s. 98, 104).

Pozyskanie środków finansowych na rozpoczęcie działalności czy zwiększenie jej konkurencyjności nie jest łatwym zadaniem. Wiejscy przedsiębiorcy przede wszystkim wykorzystują kapitał własny, rzadziej sięgają po kredyty bankowe czy środki pochodzące z funduszy strukturalnych (zob. Fedyszak-Radziejowska 2000, s. 182; Gąsiorowska-Mącznik 2011, s. 164). Kredyty kojarzą z wysokim oprocentowaniem, pomniejszającym stopę ewentualnych zysków, fundusze zaś z długimi procedurami oceny wniosków i często jeszcze dłuższym oczekiwaniem na finansowanie bądź refinansowanie inwestycji. Niemniej zainteresowani podjęciem działalności gospodarczej na wsi (lub zwiększeniem jej konkurencyjności) mogą ubiegać się o wsparcie z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (przewidziane w ramach takich działań, jak: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”). Urzędy Marszałkowskie ogłaszają konkursy, w których można ubiegać się o środki na stworzenie nowego przedsiębiorstwa oraz na podniesienie jego konkurencyjności. W procedurze wyboru wniosków biorą udział lokalne grupy działania (LGD)¹.

¹ Są to partnerstwa terytorialne, które przybrały formę prawną stowarzyszenia, fundacji lub związku stowarzyszeń. W ich skład wchodzi reprezentanci sektora publicznego, społecznego i gospodarczego. W Polsce do ich powstania przyczyniło się wdrożenie Pilotażowego Programu LEADER+. Jego celem była realizacja tzw. podejścia LEADER, które przewiduje tworzenie

Ich rola w dywersyfikacji struktury gospodarczej wsi jest znacząca. Po pierwsze, są odpowiedzialne za diagnozę potencjału rozwojowego obszaru, który obejmują wsparciem. Każda z nich przygotowała lokalną strategię rozwoju, w której zidentyfikowała jego zasoby i nakreśliła (mniej lub bardziej szczegółowo) różne możliwości ich wykorzystania. Po drugie, zadaniem lokalnych grup działania jest stymulowanie postawy przedsiębiorczości mieszkańców wsi. Powinny one dotrzeć z ofertą konkursową do jak największego grona, a w ramach organizowanych szkoleń, spotkań czy akcji informacyjnych dzielić się doświadczeniami w zakresie profilu działalności gospodarczej. Po trzecie, jeden z organów lokalnej grupy działania – Rada – odpowiada za ocenę złożonych wniosków, skutkiem czego część z nich jest rekomendowana do dofinansowania, a część nie. Rada decyduje, w jakim stopniu (i czy w ogóle) projekt przedsiębiorcy (lub osoby zainteresowanej podjęciem działalności gospodarczej) wpisuje się w realizację wizji rozwoju danego obszaru.

A zatem, lokalne grupy działania są odpowiedzialne za diagnozę potencjału obszaru, który obejmują wsparciem, oraz za wyznaczenie kierunków jego wykorzystania. Innymi słowy, konstruując lokalne strategie rozwoju, powinny dostrzec różne zasoby, które będą mogły być wykorzystane (m.in. przez przedsiębiorców) oraz wskazać możliwe kierunki ich użytkowania (najlepiej innowacyjnego). Ta rola animatora rozwoju lokalnego jest pochodną jednej z zasad, które przyświecają podejściu LEADER – mianowicie innowacyjności². Oznacza ona, że każda z tych organizacji powinna wspierać realizację „projektów nowych na danym terenie, zarówno jeśli chodzi o tematykę, jak i proponowany sposób rozwiązania istniejących problemów” (Budzych-Szukała 2008, s. 119). Nie jest to jednak zadanie łatwe. Zarówno lokalne grupy działania, jak i urzędy marszałkowskie przyznają, że zasada innowacyjności może być różnie interpretowana. Sam termin „innowacja” jest nieostry i inaczej rozumiany przez poszczególne LGD. Zatem część z nich uznaje, że innowacyjne jest każde działanie nieobecne do tej pory na terenie, który grupa obejmuje wsparciem (a więc także wybudowanie świetlicy wiejskiej, jeśli do tej pory jej nie było) (*Ocena funkcjonowania LGD... 2012*, s. 53).

Problematyka i obszar badania, zastosowana metoda i techniki analizy

W niniejszym artykule przedmiotem zainteresowania jest działalność gospodarcza, dofinansowana ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013, prowadzona na obszarze partnerstwa „Dolina Pilicy”. Tworzy go dziesięć gmin położonych w południowo-wschodniej części województwa łódz-

lokalnych grup działania, obejmujących wsparciem obszar spójny pod względem przyrodniczym, społecznym i gospodarczym. Po zakończeniu Pilotażowego Programu LEADER proces ich tworzenia był kontynuowany. Obecnie finansowanie realizacji podejścia LEADER odbywa się ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

² Do pozostałych zasad podejścia LEADER należą: podejście terytorialne, oddolne, zintegrowane, zasada lokalnego finansowania i zarządzania, zasada współpracy i sieciowania oraz zasada partnerstwa (Budzych-Szukała 2008, s. 119; Kamiński, Kwatery 2005, s. 9).

kiego, w sąsiedztwie Zbiornika Sulejowskiego oraz środkowego biegu rzeki Pilicy. Mają one charakter rolniczo-turystyczny. Wśród gospodarstw przeważają niskotowarowe z przestarzałym parkiem maszynowym. O ich małej efektywności decydują m.in. nadmierne rozdrobnienie gruntów oraz słaba jakość gleb. Wśród podmiotów gospodarczych przeważają przedsiębiorstwa sektora handlu, napraw i budownictwa, coraz większego znaczenia nabiera jednak sektor usług turystycznych (powstają m.in. hotele, obiekty gastronomiczne, ośrodki konferencyjno-szkoleniowe) (*Lokalna Strategia Rozwoju...*, s. 38–44, 64). Z przeprowadzonej (przez lokalną grupę działania) diagnozy potencjału rozwojowego obszaru wynika, że: „Wszystkie gminy tego regionu mają doskonałą możliwość rozwijania agroturystyki (...) O popularności tych miejscowości, prócz kolorytu krajobrazu, bogactwa przyrody, decyduje obecność w ich okolicach żywych tradycji regionalnych, infrastruktury turystycznej (m.in. szlaki) oraz obiektów historycznych” (ibidem, s. 46). W przeprowadzonym *case study* postawiono pytanie: Jaki jest potencjał przedsiębiorców z obszaru Doliny Pilicy (aplikujących o wsparcie w ramach działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”) w zakresie wprowadzania do działalności gospodarczej innowacji? Pytaniu ogólnemu towarzyszyły następujące szczegółowe:

- Jakie zasoby lokalne zostały zidentyfikowane na obszarze „Doliny Pilicy”?
- Jaki typ reprezentują te zasoby (zob. tab. 1)?
- Jakiego rodzaju projekty zostały złożone do dofinansowania w ramach działań: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”?
- Czy i w jaki sposób projekty te wykorzystują zidentyfikowane zasoby lokalne?
- Czy projekty złożone do dofinansowania są innowacyjne?

Przyjęto, że za innowacyjne będą uznane projekty, w których zasoby lokalne zostały wykorzystane zgodnie z trajektorią specyficzną oraz ogólną z rysami specyficznymi.

Wykorzystano technikę analizy materiałów zastanych (*Lokalnej Strategii Rozwoju* oraz dokumentacji konkursowej dostępnej na stronie internetowej stowarzyszenia i w jego siedzibie). Analizowano wszystkie konkursy w ramach działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” ogłoszone przez Urząd Marszałkowski w Łodzi (za pośrednictwem lokalnej grupy działania) w 2010 i 2011 r.

Zasoby lokalne na obszarze „Doliny Pilicy”

Lokalne grupy działania identyfikowały zasoby lokalne w różny sposób. Znane są przykłady analizy bardzo wnikliwej, dokonywanej we współpracy z ekspertami, nową klasą projektową, jak i takie, które pokazują, iż diagnoza potencjału obszaru została sporządzona dosyć pobieżnie.

Pierwszy z przykładów stanowi „Dolina Karpia”³ (będąca przedmiotem międzynarodowych badań porównawczych w projekcie ALTEDEC)⁴. Autorzy lokalnej strategii jej rozwoju uwagę skoncentrowali przede wszystkim na zasobach wyjątkowych, unikatowych dla tego obszaru (Michalska, Zajda 2011, s. 127). Co ciekawe, dostrzegli nieco zapomniane, założone w XIV w., stawy hodowlane, które dziś są jego głównym atutem. Celem partnerstwa jest wypromowanie lokalnej marki powiązanej głównie z karpem zatorskim. Dopiero prace nad lokalną strategią rozwoju zaowocowały jego waloryzacją (ibidem, s. 132–133).

Przykładem dość pobieżnej analizy potencjału obszaru partnerstwa jest lokalna strategia rozwoju „Doliny Rawki” (drugiej z lokalnych grup działania analizowanych w projekcie ALDETEC)⁵. Tu wizję rozwoju obszaru oparto na dość dużej liczbie różnych zasobów, w małym zakresie unikatowych i specyficznych. Do wyjątków zaliczono m.in. kolejkę wąskotorową Rogów – Biała Rawska czy dwa dwory wykorzystywane w adaptacjach słynnych dzieł polskiej literatury (np. *Panny z mokrą głową*). Co prawda dokonano dokładnej analizy zasobów przyrodniczych (wśród nich wymieniając m.in. rzekę Rawkę oraz sady owocowe), ale nie odnaleziono specyficznych tylko dla tego obszaru. W konsekwencji strategia rozwoju nie jest powiązana z jakimś jednym produktem lokalnym, co stanowi wyzwanie dla miejscowych przedsiębiorców. Muszą oni odpowiedzieć sobie na pytanie, jakie zasoby wykorzystać, by wyróżnić swoją działalność na tle innych, podobnych, i jakie przedsięwzięcie zrealizować, by uczynić ją konkurencyjną (najlepiej nie tylko na rynku lokalnym, lecz i np. regionalnym).

Analiza potencjału rozwojowego „Doliny Pilicy” została wykonana dosyć dokładnie (choć niewiele uwagi poświęcono zasobom społecznym). Podobnie jak w przypadku „Krainy Rawki” żaden z zasobów nie był zwaloryzowany w szczególny sposób. Wśród nich dostrzeżono przede wszystkim przyrodnicze (zob. tab. 2). Najczęściej są one usytuowane na obszarze partnerstwa i są podobne do zasobów, które można odnaleźć w innych miejscach kraju. Unikatowymi, stanowiącymi możliwy proinnovazione zasób zdają się: (1) Spalski Park Krajobrazowy, a zwłaszcza jego fragment, na którego obszarze zlokalizowany został Ośrodek Hodowli Żubrów (w 1995 r. uznano go za najlepszą hodowlę tego typu w kraju); podobnych miejsc jest niewiele i dodatkowo odróżniają się jakością prowadzonych działań, (2) rezerwat „Niebieskie Źródła”, na którego obszarze występują wywierzyska krasowe (wody podziemne wypływające na powierzchnię na obszarach krasowych).

³ Partnerstwo terytorialne obejmujące siedem gmin usytuowanych w województwie małopolskim: Przeciszów, Zator, Spytkowice, Polanka Wielka, Osiek, Brzeźnica i Tomice.

⁴ W projekcie pt. „Action locale et développement territorial en Europe centrale” (ALDETEC) analizowane są sposoby implementacji modelu rozwoju obszarów wiejskich na obszarze państw Europy Środkowo-Wschodniej (Polska, Czechy, Węgry, Litwa, Niemcy). Poszukuje się odpowiedzi na pytanie o lokalne uwarunkowania jego wdrażania na przykładzie podejścia LEADER. Projekt realizuje *Centre français de recherche en sciences sociales* (CEFRES). Raporty cząstkowe dostępne są na stronach: <http://www.cefres.cz/aldetec/eng/indexeng.html> oraz <http://recherche.univ-montp3.fr/artdev/aldetec/Livvable7.pdf>

⁵ Obejmujące sześć gmin usytuowanych w województwie łódzkim: Biała Rawska, Cielądz, Kowiesy, Rawa Mazowiecka, Regnów, Sadkowiec.

Tab. 2. Nazwy oraz typy zasobów zidentyfikowanych na obszarze „Doliny Pilicy” przez lokalną grupę działania

Rodzaj zasobu	Nazwa zasobu	Typ
Przyrodnicze	Parki krajobrazowe wraz z otulinami (3)	2,4
	Rezerваты przyrody (21)	2,4
	Rzeka Pilica i Czarna Maleniecka	1
	Pomniki przyrody (33)	2
	Obszary chronionego krajobrazu, w tym obszary leśne (2)	2
	Złoża wapieni, ilów ogniotrwałych, kaolinów, piasków szklarskich i formierskich	2
Kulturowe	Zbiornik Sulejowski	2
	Cmentarze i kaplice cmentarne, kościoły, kapliczki	2
	Pozostałości klasztoru Norbertanów z XVII w.	4
	Pozostałości po Zamku Kazimierzowskim (XIV w.) w Przedborzu	4
	Zespoły pałacowo-parkowe, dwór w Skotnikach (XVI w.)	2
	Zespoły stanowisk archeologicznych z okresu wpływów rzymskich	4
	Lokalna kultura i tradycja	4
Społeczne	Organizacje społeczne – 157	2,4
	Zespoły artystyczne – 38	
	Artyści ludowi	4
Gospodarcze	Gospodarstwa agroturystyczne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, w tym Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Spale, Ośrodek Szkoleniowy DOJO – ośrodek propagowania kultury japońskiej, w tym sztuk walki	2,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Lokalne Strategii Rozwoju na lata 2009–2015 dla Doliny Pilicy*.

W „Dolinie Pilicy” zasoby przyrodnicze służą przede wszystkim do konstrukcji szlaków pieszych, rowerowych i kajakowych (zidentyfikowano ich ponad 20), np. szlaku „Tomaszów Mazowiecki–Lubocz”, „Traktu przez Puszcze Pilicką”, „Ciągu Pieszno-Rowerowego Tomaszów Mazowiecki–Spała”, „Szlaku Kajakowego po Rzece Pilica”⁶. Szlaki tego typu można spotkać w wielu innych miejscach kraju. Co prawda nie wszędzie prowadzą one przez Pilicę czy okalające ją lasy, ale podobnych zasobów naturalnych w Polsce jest wiele. Czy taki potencjał mógłby być wykorzystany zgodnie z trajektorią ogólną z rysami specyficznymi? Owszem, przykładem innowacyjnego wykorzystania dosyć powszechnie występujących zasobów (lasów) na obszarze austriackiego regionu Sauwald jest projekt „Trasy wśród koron drzew”. Zakładał on stworzenie dwóch szlaków pieszych wycieczek. Pierwszy prowadził przez tzw. młody las i składał się z konstrukcji drewnianej usytuowanej nad koronami drzew (około 10 m na ziemią).

⁶ W niniejszej pracy szlaki turystyczne traktowane są jako sposób wykorzystania zasobów kulturowych i przyrodniczych, a nie jako zasób sam w sobie.

Drugi ulokowany był na wysokości 24 m. Oba zostały wyposażone w wiszące mosty, drewniane labirynty, zjeżdżalnie, domki na drzewach, system nagłaśniający (wzmacniający odgłosy lasu) („Przyszłość programu Leader” 2006, s. 6). Z kolei na obszarze jednego z belgijskich partnerstw zrealizowano inny projekt – „Skarby Maasland w przekazie ustnym” – wykorzystujący (w unikatowy sposób) powszechnie występujące zasoby przyrodnicze. Obejmował on swym zakresem stworzenie audiowizualnego przewodnika (w postaci notesu elektronicznego) wykorzystywanego przez turystów w czasie wycieczek, który przymocowany do roweru opowiadał o regionie, jego specyfice, historii i atrakcjach („Najlepsze wykorzystanie bogactw...” 2006, s. 12). Efektem użycia technologii i zasobów lokalnych było powstanie unikatowej oferty sprzyjającej rozwojowi wiejskiej przedsiębiorczości (firmy specjalizującej się w obsłudze tras).

Bogactwa naturalne mogą stać się podstawą podjęcia innowacyjnej działalności gospodarczej związanej z obsługą turystów. Niekoniecznie musi to być działalność agroturystyczna. Stanowi ona potencjał w regionach o wyjątkowych walorach przyrodniczo-kulturowych, szczególnie atrakcyjnych dla turystów. Niemniej relatywnie rzadko jest źródłem głównego dochodu rodzin wiejskich. Najczęściej dostarcza funduszy uzupełniających (Rosner 2000, s. 148). W „Dolinie Pilicy” funkcjonują ośrodki agroturystyczne (49), hotelarskie, centra szkoleniowo-konferencyjne. Zapewniają w sumie 4278 miejsc noclegowych (*Lokalna Strategia Rozwoju...*, s. 44–45). Szczególnie znane są gminy Sulejów i Inowódz (zwłaszcza miejscowość Spała)⁷. Celem rozwoju obszaru jest tworzenie i wzrost konkurencyjności podmiotów świadczących usługi rekreacyjno-turystyczne. Autorzy lokalnej strategii rozwoju zdają sobie sprawę, że jest on możliwy do osiągnięcia pod warunkiem zainwestowania nie tylko w infrastrukturę noclegową, lecz również w usługi zagospodarowania czasu wolnego turystów (np. jazda konna, wędkarstwo, łowiectwo, turystyka aktywna itp.) (ibidem, s. 46). Ta luka na lokalnym rynku może (i powinna) być wykorzystana przez przedsiębiorców i mieszkańców zainteresowanych posiadaniem własnej działalności gospodarczej.

Do zasobów „Doliny Pilicy” należą również obiekty kultury materialnej – liczne kościoły, zamki, pałace. Niektóre z nich są wykorzystywane przy konstrukcji tras pieszych i rowerowych. Przykładem jest szlak: Przedbórz–Wielgomłyny–Krzętów–Łapczyzna Wola–Stanowiska–Przedbórz (długości około 38 km), którego przemierzanie daje możliwość zapoznania się w takimi obiektami, jak dwór w Sokolej Górze, klasztor Paulinów z XV w. czy Kościół w Stanowiskach z XIV w. W lokalnej strategii rozwoju uwzględniono również liczne wydarzenia kulturalne odbywające się na obszarze „Doliny Pilicy”. Zaliczono do nich m.in. chodzenie z Turoniem, Pierzawkę, Jarmark Spalski, sobótki, dożynki, Święto Ziemniaka, Opoczyńskie Jadło Śpiewką Okraszone, Hubertusa Spalskiego, festyny, turnieje, rajdy rowerowe, festiwale piosenek. Czy lokalni przedsiębiorcy

⁷ Pierwsza z nich jest usytuowana około 57 km od Łodzi. Na jej obszarze są ulokowane dobrze znane w regionie, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe przyciągające turystów z pobliskich miast (zwłaszcza latem i wczesną jesienią). Druga z miejscowości słynie z Zalewu Sulejowskiego. Czystość tego zbiornika pozostawia jednak wiele do życzenia. Nie jest on tak atrakcyjny, jak kilkanaście lat temu, niemniej nadal stanowi atrakcję turystyczną.

wykorzystują zasoby kulturowe w swojej działalności i czy cechuje ją innowacyjność? Czy (dla przykładu) są zainteresowani sprzedażą unikatowych, typowych tylko dla tego regionu produktów (np. rękodzieła), tworzeniem usług, które świadczyłyby o wykorzystaniu zasobów kulturowych zgodnie z trajektorią specyficzną bądź ogólną z rysami specyficznymi?

W zdecydowanie mniejszym zakresie uwagę twórców lokalnej strategii rozwoju przykuły zasoby społeczne. Dostrzeżono głównie zespoły ludowe oraz organizacje *non-profit*. Choć pierwszych ustalono aż 398, a drugich aż 157, nie podjęto próby opisu choćby części z nich (np. ich dorobku, specyfiki podejmowanych działań). Wymieniono tylko nazwiska artystów ludowych (określając obszar ich działalności). Interesujące jest czy (pomimo pobieżnej diagnozy zasobów społecznych) mieszkańcy „Doliny Pilicy” wykorzystują je w swojej działalności gospodarczej, zwłaszcza w sposób innowacyjny?

Wykorzystanie zasobów lokalnych w przedsiębiorczości na obszarze „Doliny Pilicy”

Warunkiem wykorzystania zasobów lokalnych przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą (lub pragnącą ją rozpocząć) jest dokonanie ich waloryzacji, dostrzeżenie jako czegoś, co może być wykorzystane na rzecz rozwoju tej działalności. Przedsiębiorca może tego dokonać, posługując się miejscową strategią rozwoju, do czego jest zachęcany, jeśli zamierza ubiegać się (za pośrednictwem lokalnej grupy działania) o wsparcie ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Organ decyzyjny PROW ocenia wnioski, biorąc pod uwagę m.in. jego zgodność z celami rozwoju obszaru zapisanymi w tym dokumencie.

Wysokość przyznanej pomocy za działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”⁸ jest uzależniona od liczby utworzonych miejsc pracy. Wynosi od 100 tys. zł – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie jednego miejsca pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne) do 300 tys. zł w przypadku utworzenia trzech miejsc. Pomoc finansowa ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych projektu (50%) (Informator *Dolina Pilicy* 2010, s. 39–41). W przypadku „Doliny Pilicy” oceny wniosków dokonuje się z uwzględnieniem siedmiu kryteriów, w tym „stopnia wykorzystania lokalnych zasobów w projekcie”⁹. Preferuje się projekty wykorzystujące lokalną historię, tradycję, kulturę, walory lokalnego środowiska, miejscową infrastrukturę turystyczną, produkty i usługi (*Lokalne kryteria wyboru...*, s. 1).

⁸ O pomoc mogą ubiegać się osoby fizyczne, prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą (lub podejmują) działalność jako mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające poniżej 10 osób).

⁹ Do pozostałych kryteriów oceny wniosku należą: 1) wykonalność operacji, 2) zasoby, doświadczenie i kwalifikacje wnioskodawcy, 3) zdolność do późniejszego samofinansowania projektu, 4) poziom zaangażowania społeczności lokalnej, 5) wpływ projektu na określony wizerunek obszaru działania LGD, 6) liczba nowych miejsc pracy utworzonych w wyniku realizacji projektu.

Wykaz złożonych do lokalnej grupy działania wniosków w 2010 i 2011 r. przedstawia tabela 3.

Tab. 3. Wnioski poddane ocenie przez lokalną grupę działania „Dolina Pilicy” w ramach konkursu „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” w 2010 oraz 2011 r.

Rodzaj konkursu	Data naboru	Tytuł wniosku oraz jego numer
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	2010	Rozwój bazy turystycznej nad Zalewem Sulejowskim, nr 2/MIKRO/2010 Modernizacja i rozwój serwisu Arkadiusz Sosnowski, nr 3/MIKRO/2010 Rozwój działalności PUH AUTO-CENTRUM Anna Świech, nr 4/MIKRO/2010
	2011	Utworzenie punktu gastronomicznego nad zalewem w Przedborzu. Budowa budynku gastronomicznego oraz zakup niezbędnego wyposażenia, nr 6/MIKRO/2011 Rozszerzenie działalności firmy. Budowa budynku przeznaczonego do prowadzenia działalności gastronomicznej w postaci organizacji imprez okolicznościowych dla społeczności, nr 8/MIKRO/2011 Stworzenie nowoczesnego ośrodka stanowiącego całoroczne centrum rehabilitacyjno-wypoczynkowe, nr 4/MIKRO/2011 Zakup linii do makaronu walcowanego w celu zwiększenia produkcji, wartości dodanej przedsiębiorstwa oraz zwiększenia zatrudnienia, nr 5/MIKRO/2011 Zakup nowoczesnych maszyn budowlanych oraz samochodu dostawczego, nr 1/MIKRO/2011 Rozszerzenie działalności usługowej przedsiębiorstwa. Zakup koparko-ładowarki, nr 7/MIKRO/2011 Utworzenie mobilnego serwisu maszyn i urządzeń wykorzystywanych w rolnictwie, nr 3/MIKRO/2011 Utworzenie punktu sprzedażowo-serwisowego branży motoryzacyjnej, nr 2/MIKRO/2011

Źródło: opracowanie własne.

W 2010 r. do biura partnerstwa wpłynęły trzy wnioski (wszystkie uzyskały rekomendację do dofinansowania). Celem pierwszego z wymienionych w tabeli 3 (nr 2/MIKRO/2010) było podniesienie jakości usług świadczonych przez jedno z gospodarstw agroturystycznych (zakres obejmował rozbudowę bazy noclegowej). Wnioskodawca przewidywał wykorzystanie zasobu zdiagnozowanego w lokalnej strategii rozwoju (swojego gospodarstwa), jednak nie w sposób innowacyjny (tj. zastosowanie miała tu trajektoria ogólna).

Autor kolejnego wniosku (nr 3/MIKRO/2010) ubiegał się o dofinansowanie na rzecz doposażenia swojego warsztatu w sprzęt serwisowy branży leśnej, kolejny zaś przedsiębiorca (projekt nr 4/MIKRO/2010) zamierzał utworzyć serwis branży motoryzacyjnej. Obaj nie nawiązywali do wykorzystania zasobów lokalnych

(zdiagnozowanych w strategii), zwłaszcza w sposób innowacyjny (tj. zgodny z trajektorią specyficzną czy ogólną z rysami specyficznymi).

W 2010 r. do lokalnej grupy działania wpłynął jeszcze jeden wniosek (nr 1/MIKRO/2010). Jego autor aplikował o fundusze w celu utworzenia pracowni rzeźby, której zadaniem byłoby rozwijanie i kultywowanie lokalnego dziedzictwa artystycznego. Ten projekt miał szansę na wykorzystanie zasobów lokalnych w sposób unikatowy, specyficzny, wpisujący się w lokalną specyfikę. Jednak z powodów formalnych nie został w ogóle poddany ocenie.

W 2011 r. lokalna grupa działania oceniała osiem projektów (z czego trzy negatywnie – nr 7/MIKRO/2011, 3/MIKRO/2011 i 2/MIKRO/2011). Dwa z nich (nr 6/MIKRO/2011 i 8/MIKRO/2011) służyły rozwojowi usług gastronomicznych. W dokumentacji konkursowej nie odnajdujemy ich opisu. Trudno wnioskować, czy w działalności gospodarczej przedsiębiorcy uwzględnili (i w jakim zakresie) dziedzictwo kulinarne obszaru (tym samym wnioskowanie o trajektorii wykorzystania zasobów nie jest możliwe). W dokumencie strategicznym dla „Doliny Pilicy” co prawda pojawił się wykaz produktów tradycyjnych, jednak autorzy wniosków w opisie swoich przedsięwzięć nie odnieśli się do niego. Pozostali wnioskodawcy również nie zaplanowali wykorzystania zidentyfikowanych zasobów lokalnych. Zapewne niektóre z nich (przyrodnicze) będą służyły działalności centrum rehabilitacyjno-wypoczynkowego (wniosek nr 4/MIKRO/2011). Jednak na podstawie analizy materiałów zastanych trudno zweryfikować te przypuszczenia.

A zatem, lokalni przedsiębiorcy z obszaru „Doliny Pilicy” nie pozyskali środków z działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” na projekty innowacyjne. Owszem, przyczyniły się one do dywersyfikacji struktury gospodarczej obszaru, ale nie sprzyjały wprowadzeniu innowacji do lokalnej gospodarki. Mimo że kryterium oceny wniosków stanowiło wykorzystywanie przez przedsiębiorcę zasobów lokalnych, większość do nich nie nawiązała (wyjątkiem był właściciel gospodarstwa agroturystycznego). Nie stanowiło to istotnej przeszkody w otrzymaniu dofinansowania. Konkurencja nie była duża. Jak wynika z ewaluacji procesu wdrażania działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” (przeprowadzonej na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi) już samo napisanie wniosku o wsparcie beneficjenci uznawali za wyjątkowo trudne (*Ocena funkcjonowania LGD... 2012*, s. 27). Mając na uwadze długie oczekiwanie na podpisanie umowy, jeszcze dłuższe na refinansowanie poniesionych wydatków, a także deficyty kapitałowe, większość wiejskich przedsiębiorców w ogóle nie aplikowała o dofinansowanie swojej działalności. W związku z tym dla wielu lokalnych grup działania (w tym „Doliny Pilicy”) problemem było przeprowadzenie samego naboru. W efekcie składane wnioski nie musiały uzyskać maksimum punktów, by ich autorzy mogli otrzymać dofinansowanie na rozwój firmy.

Mieszkańcy „Doliny Pilicy”, tj. rolnicy, ich małżonkowie oraz domownicy – w latach 2010–2011 – mogli dwukrotnie ubiegać się o wsparcie działalności gospodarczej z działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”. Maksymalna wysokość uzyskanej pomocy (we wszystkich konkursach, w których wzięli udział) nie mogła przekroczyć 100 tys. zł. Poziom pomocy finanso-

wej wynosił maksymalnie 50% kosztów kwalifikowalnych projektu (w formie refundacji)¹⁰ (Informator *Dolina Pilicy* 2010, s. 41–42). W przypadku tych konkursów, wśród kryteriów wyboru wniosków, nie uwzględniono stopnia wykorzystania zasobów lokalnych¹¹.

W 2010 r. do lokalnej grupy działania nie wpłynął żaden wniosek w odpowiedzi na konkurs ogłoszony w ramach tego działania. W 2011 r. złożono ich sześć (wszystkie uzyskały rekomendację do dofinansowania) (zob. tab. 4).

Tab. 4. Wnioski ocenione przez lokalną grupę działania „Dolina Pilicy” w ramach konkursu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” w 2010 oraz 2011 r.

Rodzaj konkursu	Data naboru	Tytuł wniosku oraz jego numer
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	2010	Brak złożonych wniosków
	2011	Poprawa standardu wynajmowanych pokoi gościnnych i wzrost dochodu z agroturystyki poprzez zakup wyposażenia, nr 1/RKN/2011
		Wzrost dochodu z działalności pozarolniczej poprzez zakup maszyn i urządzeń, nr 2/RKN/2011
		Wzrost dochodu z działalności pozarolniczej poprzez rozpoczęcie nowej działalności usługowej – świadczenie usług rekreacyjnych, nr 3/RKN/2011
		Wzrost dochodu poprzez uruchomienie nowej działalności – handel hurtowy zbożem, nr 4/RKN/2011
		Dywersyfikacja źródeł dochodu – uruchomienie działalności w zakresie pomocy drogowej, nr 6/RKN/2011
Wzrost dochodu z działalności pozarolniczej – zakup maszyn i prowadzenie działalności usługowej dla rolnictwa, nr 5/RKN/2011		

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszy z nich (nr 1/RKN/2011) obejmował zakresem doposażenie już istniejącego ośrodka agroturystycznego. Wnioskodawcą był właściciel gospodarstwa usytuowanego w miejscowości Karolinów (200 m od Jeziora Sulejowskiego). Uzyskał ono wyróżnienie w konkursie „Zielone lato 2007”. Turystów zachęca możliwością skorzystania z zasobów przyrodniczych i kulturowych „Doliny Pilicy”, głównie z rezerwatów przyrody oraz obiektów kultury materialnej.

¹⁰ Pomocy udziela się z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie: usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, usług dla ludności, sprzedaży hurtowej lub detalicznej, rzemiosła lub rękodzieła, robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych, usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem, usług transportowych, usług komunalnych, przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych, magazynowania lub przechowywania towarów, wytwarzania produktów energetycznych z biomasy, rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych (*Informator „Dolina Pilicy”* 2010, s. 41).

¹¹ Do kryteriów należały: (1) wykonalność operacji, (2) wpływ projektu na określony obszar działania LGD, (3) liczba nowych miejsc pracy, (4) zasoby, doświadczenie i kwalifikacje wnioskodawcy, (5) wykonalność techniczno-finansowa projektu, (6) poziom zaangażowania społeczności lokalnej, (7) wysokość wnioskowanej pomocy (Załącznik nr 8 do LSR).

Właściciele (na stronie internetowej ośrodka) do atrakcji turystycznych obszaru zaliczają rezerwat „Niebieskie Źródła”, „Groty Nagórzyce” (jaskinie w piaskowcu z okresu kredowego), Ośrodek Hodowli Żubrów w Książu, Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu, kościół św. Idziego, opactwo Cystersów w Podklasztorzu, rezerwat „Gaik” (z 200-letnimi drzewostanami dębowymi), Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Spale oraz skansen rzeki Pilicy (oferującej do zwiedzania zabytkowy młyn wodny i pojazdy pancerne z II wojny światowej)¹². Złożony projekt służył doposażeniu infrastruktury ośrodka – głównie pokoi, części gastronomicznej i placu zabaw dla dzieci. Choć przedsiębiorca wykorzystuje przyrodnicze i kulturowe zasoby lokalne, to raczej w formie pośredniej – głównie polecając je uwadze potencjalnych turystów. W projekcie złożonym do dofinansowania bezpośrednio się do nich nie odwoływał. Wsparcie finansowe miało przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności prowadzonej działalności gospodarczej, ale nie w sposób innowacyjny (zasób gospodarczy wykorzystywał zgodnie z trajektorią ogólną).

W projekcie nr 3/RKN/2011 wnioskodawca starał się o dofinansowanie nowo powstałej firmy organizującej wycieczki po obszarze „Doliny Pilicy” (z wykorzystaniem motocykla turystycznego, crossowego, quada, rowerów górskich oraz samochodu terenowego). W dokumentacji konkursowej nie odnajdujemy choćby krótkiego opisu planowanych tras. Trudno więc ocenić, na ile oferują one turystom niepowtarzalną możliwość zapoznawania się z bogactwem i dziedzictwem obszaru.

Pozostałe projekty (złożone w 2011 r.) obejmowały zakresem zakup różnego rodzaju maszyn do już prowadzonej (lub właśnie utworzonej) działalności pozarolniczej. We wniosku nr 2/RKN/2011 starano się pozyskać środki na doposażenie firmy w sprzęt niezbędny do świadczenia usług z zakresu robót budowlanych¹³. Niewątpliwie wnioskodawca zwiększył konkurencyjność swojej działalności, lecz nie za pomocą innowacji. Nie zaplanował użytkowania zasobów obszaru (zdiagnozowanych w lokalnej strategii rozwoju). Podobnie trudno wnioskować o wykorzystaniu zasobów lokalnych w przypadku reszty projektów. Ich celem było: rozpoczęcie handlu hurtowego zbożem (nr 4/RKN/2011), uruchomienie działalności w zakresie pomocy drogowej (nr 6/RKN/2011) oraz rozwój usług w zakresie orki, uprawy roli i siewu zbóż¹⁴ (nr 5/RKN/2011).

A zatem, środki z działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” pomogły zdywersyfikować strukturę gospodarczą „Doliny Pilicy”, zwiększyć konkurencyjność małych firm, jednak nie zostały wykorzystane na rzecz wprowadzenia innowacji do wiejskiej przedsiębiorczości. Przedsiębiorcy z „Doliny Pilicy” najczęściej nie nawiązywali do zasobów zdiagnozowanych w lokalnej strategii rozwoju. Jednocześnie nie dostrzegli innych, tj. takich, które nie zostały poddane waloryzacji przez lokalną grupę działania.

¹² Zob. <http://www.karolinow.za.pl>.

¹³ Tj. zakup agregatu prądowórczego, rusztowania ramowego, mieszkadła elektrycznego do kleju i gipsu, gwoździarki pneumatycznej.

¹⁴ Projektodawca planował przeznaczyć środki na zakup maszyn – tj. brony obrotowej, siewnika zbożowego, pługu obrotowego, kultywatora.

Podsumowanie

Zasada innowacyjności nałożyła na lokalne grupy działania obowiązek wspierania innowacji. Już na etapie realizacji Pilotażowego Programu LEADER+ zostały one zobligowane do wpisania obranych celów funkcjonowania w ramy czterech celów wiodących podejścia LEADER (narzuconych wszystkim krajom Unii Europejskiej). Jednym z nich było: „Wdrożenie innowacyjnych technologii, w tym technologii teleinformatycznych, w celu ułatwienia i przeprofilowania aktywności gospodarczej”¹⁵. Wśród polskich LGD cieszył się on najmniejszym zainteresowaniem. Z województwa łódzkiego (na którego obszarze funkcjonuje „Dolina Pilicy”) nie wybrała go żadna organizacja (Knieć, Hałasiewicz 2008, s. 18–19).

W obecnym okresie programowania lokalne grupy działania, przeprowadzając nabory wniosków w ramach działań: „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” mogą oddziaływać na kierunki przemian wiejskiej przedsiębiorczości, promując te wnioski, w których uwzględnia się rozwiązania innowacyjne. Nadal jednak zarówno te organizacje, jak i urzędy marszałkowskie, za problematyczne uznają rozumienie terminu innowacja. Brakuje jego jednoznacznych interpretacji, w związku z czym często uznaje się, iż oznacza ona po prostu realizację projektów nowych na danym terenie (tj. takich, których wcześniej nie było).

W artykule zaprezentowano jedną z możliwych do zastosowania definicji innowacji. A mianowicie pewien sposób wykorzystania zasobów lokalnych (zarówno tych, które są unikatowe dla danego obszaru, jak i tych, które można spotkać w wielu innych miejscach), polegający na ich wyeksponowaniu, wyróżnieniu w nawiązaniu do specyfiki danego terenu. Jej zastosowanie wydaje się zasadne, tym bardziej, że problemy lokalnych grup działania ze zdefiniowaniem innowacji powodują swoisty paradoks. Przedsiębiorców, zainteresowanych pozyskaniem wsparcia, zachęca się do jej wdrażania (m.in. za pośrednictwem konstrukcji określonych kryteriów wyboru wniosków), nie informując jednak o tym, na czym dokładnie miałyby ona polegać. Pewne wskazówki dotyczące sposobów wykorzystania zasobów znajdują się w lokalnych strategiach rozwoju. Problem w tym, że rzadko są wykorzystywane przez aplikujących. Przykład przedsiębiorców z „Doliny Pilicy” dowodzi, że w swoich wnioskach nie odnoszą się oni do lokalnej strategii rozwoju i zawartej w niej analizy zasobów, co z kolei świadczy o kilku problemach.

Pierwszym jest ich niewielka świadomość w zakresie znaczenia takiego dokumentu, co pozostaje w związku z drugim z nich, a mianowicie – niską partycypacją w jego tworzeniu (zob. *Ocena funkcjonowania LGD... 2012*, s. 56). Trzecim problemem jest sposób wdrażania działań „Tworzenie i rozwój mikroprzedsię-

¹⁵ Do pozostałych celów wiodących należały: (2) poprawa szeroko rozumianej jakości życia na terenach wiejskich, (3) podnoszenie wartości produktów lokalnych, poprzez ich identyfikację, nadawanie im marek, promocję oraz popularyzowanie ich wyrobienia przez osoby na danym terenie, (4) wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczo-kulturowych (Knieć, Hałasiewicz 2008, s. 18).

biorstw” oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”. Korzystają z nich ci przedsiębiorcy, którzy dysponują odpowiednim kapitałem finansowych i ludzkim. W obliczu trudności z samym napisaniem wniosku często wykonują „plan minimum”, tj. skupiają się na zakresie projektu i jego wycenie, nie przywiązując wagi do waloryzacji zasobów lokalnych oraz nie szukając pomysłów na ich innowacyjne wykorzystanie.

A zatem, analizowane przykłady wsparcia przedsiębiorców z „Doliny Pilicy” wskazują m.in. na potrzebę większej aktywności lokalnych grup działania w zakresie informowania ich o wizji rozwoju partnerstwa, w tym dotyczącej jego rozwoju gospodarczego (z wykorzystaniem lokalnych zasobów). Statystyczny przedsiębiorca, prowadzący mikro- czy małą firmę, często dość przypadkowo wybiera jej profil i nie ma żadnej strategii jej rozwoju. Tacy przedsiębiorcy na ogół nie działają perspektywicznie, lecz dostosowują się do zastanych warunków i zajmują występującą na rynku niszę. W przypadku pojawienia się konkurencji przyjmują zwykle postawę pasywną i nie podejmują żadnych działań lub konkurują ceną (Brussa, Tarnawa 2011, s. 95). Wprowadzanie innowacji zwiększyłyby ich przewagę konkurencyjną, jednocześnie wpisując ich działalność w specyfikę danego obszaru.

Literatura

- Brussa A., Tarnawa A., 2011, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Budzych-Szukała U., 2008, „Program LEADER w Polsce – sposób na aktywizację wsi”, w: J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.), *Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi*, Warszawa: Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa.
- Drucker P., 1992, *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, tłum. A. Ehrlich, Warszawa: PWE.
- Fedyszak-Radziejowska B., 2000, „Przedsiębiorcy (właściciele firm) i ich rola w społecznościach wiejskich”, w: M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, Warszawa: IRWiR PAN.
- Francik A., 2003, *Sterowanie procesami innowacyjnymi w organizacji*, Kraków: AE.
- Gąsiorowska-Mącznik E., 2011, „Stan i możliwości rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego w świetle badań ankietowych”, *Więś i Rolnictwo*, nr 4, s. 160–164.
- Informator *Dolina Pilicy*, 2010, Stowarzyszenie Dolina Pilicy (bez daty i miejsca wydania), s. 39–42.
- Jewtuchowicz A., 2005, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kamiński R., Kwatera K., 2005, *Jak budować Zintegrowaną Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Pilotażowego Programu Leader+*, Warszawa: Fundacja Fundusz Współpracy, „Agrolinia”.
- Kapusta F., 2004, „Przedsiębiorczość i okresy jej rozwoju na wsi Polskiej”, w: S. Urban (red.), *Przedsiębiorczość i marketing szansą rozwoju obszarów wiejskich*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Langego.

- Kłodziński M., 2000, „Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich”, w: M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, Warszawa: IRWiR PAN.
- Knieć W., Hałasiewicz A., 2008, *LEADER. Budowanie potencjału społecznego*, Warszawa: Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009–2015 dla Doliny Pilicy* (bez daty i miejsca wydania).
- Lokalne kryteria wyboru operacji przez Radę Lokalnej Grupy Działania Dolina Pilicy* (bez daty i miejsca wydania), s. 1.
- Łapiński J., 2010, „Działalność innowacyjna przedsiębiorstw innowacyjnych w Polsce”, w: P. Zadura-Lichota (red.), *Innowacyjność 2010*, Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Maurel M.C., Chevalier P., 2011, *Interpréter les stratégies à travers les projets*. Raport cząstkowy z projektu ALDETEC, <http://recherche.univ-montp3.fr/artdev/aldetec/Livable7.pdf> (dostęp: 12.03.2012).
- Michalska S., Zajda K., 2011, „Trajektorie wykorzystania zasobów lokalnych w procesie rozwoju partnerstw terytorialnych. *Case study* lokalnych grup działania „Dolina Karpia” oraz „Kraina Rawki””, *Więś i Rolnictwo*, nr 4, s. 124.
- „Najlepsze wykorzystanie bogactw naturalnych i kulturowych”, 2006, *Leader+ Magazine*, nr 4, s. 12.
- Nowakowska A., 2011, *Regionalny wymiar procesów innowacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ocena funkcjonowania LGD realizujących LSR w ramach PROW 2007–2013*, maszynopis niepublikowany 2012, PSDB, Warszawa.
- Pecqueur B., Zimmermann J.B., 2004, *Economie de proximités*, Paris: Hermes Science Publications.
- „Przyszłość programu Leader”, 2006, *Leader+ Magazine*, nr 6, s. 6.
- Rallet A., Torre A., 2005, „Proximity and localization”, *Regional Studies*, nr 39, s. 47–59.
- Rallet A., Torre A., 2007, *Quelles proximités pour innover?*, Paris: L’Harmattan.
- Rosner A., 2000, „Samorząd i firmy w gminie. Nadzieje a rzeczywistość rozwoju lokalnego”, w: M. Kłodziński, A. Rosner (red.), *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, Warszawa: IRWiR PAN.
- Załącznik nr 8 do LSR „Doliny Pilicy” – karta oceny operacji wg lokalnych kryteriów wyboru dla działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” (bez daty i miejsca wydania).

Źródła internetowe:

www.karolinow.za.pl
www.dolinapilicy.pl

**INNOVATION IN RURAL ENTREPRENEURSHIP.
CASE STUDY OF ECONOMIC ACTIVITIES
IN THE PILICA RIVER VALLEY (DOLINA PILICY)**

One of the challenges for the contemporary Polish village is the transformation of its economic structure. It is necessary not only to create new jobs in the non-agricultural sector, but also to increase the competitiveness of enterprises. In their activities, entrepreneurs may use local resources in an innovative way. The author of the present article focuses on the following question: “What is the potential of entrepreneurs as far as the innovation based on local resources is concerned?”. Innovation is defined as a way of using local resources which emphasizes the specificity of an area. In her research (undertook in 2012), the author analyzed the local resources of the Pilica River Valley and the applications for support (from Rural Development Programme 2007–2013) submitted by the entrepreneurs to the local action group. The entrepreneurs (in their activity) do not use the resources which have been identified in the local development strategy. The additional funding allowed them to increase the competitiveness of their companies, but was not used to make their activities more innovative.

Keywords: innovation, rural entrepreneurship.